

Doğal Sermayenin Hesabını Sorma Zamanı

Ekonomik kalkınma ve büyüme tüm ülkelerin hedefi. Her ülke bu hedefe ulaşmak için en iyi stratejileri ve politikaları geliştirmenin peşinde. Ne var ki mevcut ekonomik sistem sınırlı kaynaklara sahip bir gezegende yaşadığımız gerçeğini görmezden gelen bir anlayış üstüne kurulu. Öyle, çünkü insanlık şimdiki kadar bu sınırlılığı küresel ölçekte fark ettirecek şeyler yaşamadı. İnsanlığın büyük bir bölümü kaynakların biri tükenince diğerine yöneldi ve bunu hep böyle devam edecek sandı. Bugün gelinen noktada yaşanan çevre sorunlarıysa gezegenimizin aslında ne kadar küçük, insan nüfusunun ve bu nüfusun tüketiminin ne kadar büyük olduğunu apaçık ortaya koyuyor. İşte yavaş yavaş gelişmeye başlayan bu farkındalık, ekonomik sistemi yönlendirmede önemli etkileri olan bankaları, doğanın bize sağladığı ve bizim herhangi bir karşılık ödemediğimiz ürün ve hizmetleri artık ekonomik sistemde hesaba katacak düzenlemeler yapmak üzere harekete geçirdi.

İnsanlık olarak varlığımızın ve etkinliklerimizin tamamı en temelde, doğanın bize sağladığı ürün ve hizmetlere dayanıyor. Doğa bu ürün ve hizmetleri ekosistemler yoluyla sağlıyor. Bu yüzden de bunlara toplu olarak ekosistem hizmetleri deniyor. Su ve maden kaynakları gibi bazı ekosistem hizmetleri açıkça görülebilirken, madde döngülerini sağlama, kirlilikten arındırma ve iklimi düzenleme gibi bazı hizmetler çok daha dolaylı oldukları için fark edilmeleri de zor. Ekosistem hizmetleri varlığımızın temel şartı olduğu halde her şeyin bir maliyetinin olduğu yaşama düzenimizde ekosistem hizmetlerinin bir maliyeti yok. Bu da kaynakların geri dönüşü olmayan biçimde hızla tükenmesi sonucunu doğuruyor. İlgili akademik çevreler ve çevre kuruluşları uzun süredir ekosistem hizmetlerinin önemini farkında. Bu konuda çalışan araştırmacıların bir kısmı ekosistemlerin sağladığı hizmetlerin ekonomik sistem içindeki mali karşılığını hesaplamaya yönelik araştırmalar yapıyor. Ancak bu araştırmalar sonucunda geliştirilen yöntemler, ekonomik sistemlerde kapsamlı olarak uygulamaya konmadığı sürece kuramsal bilgiler olmaktan öteye gidemiyordu. Şimdiye kadar bu konuda küresel ölçekte bir girişimse olmamıştı. Ancak geçtiğimiz yılki Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın ardından ümit vaat edici bir girişim gerçekleşti. Dünya Bankası'nın da aralarında bulunduğu 43 finans kuruluşu faaliyetlerini sürdürmeleri ormanlara, suya ve diğer doğal kaynaklara dayanan ancak bunlar için hiçbir maliyet ödemeyen şirketlerin kredilerinde kesintilerin uygulanacağı bir sistem kurmak üzere kolları sıvadı.

Rio +20 Zirvesi olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na ekosistemler üzerindeki tahribatın ticari kuruluşlar ve bütün olarak ekonomi üzerindeki maddi etkileri konusunda kaygılar taşıyan özel sektör liderleri de katıldı. Bunlar arasında, artan nüfus artışının ve iklim değişikliğinin sınırlı doğal kaynaklarımız üzerindeki baskılarının ve giderek artan emtia fiyatlarının farkında olan, bu yüzden de radikal bir yaklaşım gerektiğini savunan çok sayıda özel sektör temsilcisi de vardı. Sonuç olarak bankaların, yatırımcıların ve sigorta şirketlerinin oluşturduğu topluluk, zirvede Doğal Sermaye Bildirisi (*Natural Capital Declaration*, NCD) başlıklı bir bildiri yayımladı.

Bildiride doğal sermaye "Dünya'nın doğal değerleri ile (toprak, hava, su, flora ve fauna) bunlardan kaynaklanan ve insan yaşamını mümkün kılan ekosistem hizmetleri" olarak tanımlanıyor. Doğal sermayenin sağladığı gıda, lifler, su, sağlık, enerji, iklim

güvenliği ve diğer temel hizmetlerin yıllık değerinin trilyonlarca dolar olduğundan, ancak bunların hiçbir zaman gerekli şekilde değerlendirilmediğinden söz ediliyor. Ayrıca bu hizmetler yaşamımız için temel teşkil etse de bunların kullanımının ekonomik sistemimizde neredeyse fark edilmediğini, doğal sermayeyi bu şekilde kullanmanın sürdürülebilir olmadığını belirtiyor. Bildiriyi hazırlayan grup, bu durumdan biraz da kendilerinin sorumlu olduğunu çünkü hem doğal sermayeyi değerlemek için bir yöntemleri olmadığını hem de bazı şirketlerin doğal sermayenin tahribatının kendilerini için yarattığı tehlikeleri zamanında fark etmediklerini de kabul ediyor.

Ekolojik ekonomi, doğanın insan yaşamının her alanına yaptığı katkıları, temelde canlı sistemlerin özelliklerine dayanan ekosistem ürün ve hizmetleri üzerinden tanımlıyor. Topluca "ekosistem hizmetleri" olarak adlandırılan bu ürün ve hizmetler, ilk aklımıza gelebilecek gıda, ilaç, kereste hammadde gibi malzemelerin yanı sıra daha az farkında olduğumuz, fakat hiç de daha az önemli olmayan, yaşadığımız havanın ve içtiğimiz suyun temini, erozyonun ve sellerin önlenmesi, atıkların çürütülmesi gibi süreçleri de kapsıyor. Ekosistem hizmetleri kavramı 2005 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan, 95 ülkeden 1300 uzmanın katkılarıyla hazırlanan Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi (MEA) ile önem kazandı. Bu rapor, ekosistemlerle insan refahı arasındaki bağların önemini ortaya koydu ve dünyanın değişik yerlerinde ekosistemlerin sağladığı işlevleri ve taşıdığı değerleri belirlemeye yönelik pek çok araştırmayı ve projeyi tetikledi.

Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi çalışmasında temel ekosistem hizmetleri ve ürünleri şu şekilde sınıflandırılıyor:

Tedarik Hizmetleri: Besin, ham maddeler, yakıt ve enerji (yenilenebilir enerji kaynakları), tıbbi maddeler (ilaçlar), genetik kaynaklar, su temini

Düzenleme Hizmetleri: Hava kalitesinin düzenlenmesi, iklimsel düzenleme, suyun düzenlenmesi (örneğin selden korunma), toprağın tutulması (örneğin erozyon kontrolü), bazı doğal afetlerin önlenmesi, atık temizleme (örneğin suyun arıtılması), biyolojik enerjinin sabitlenmesi, biyolojik kontrol (örneğin böcek kontrolü), bitkilerin tozlaşması

Kültürel Hizmetler: Estetik değerler, manevi ve dini değerler, kültürel miras, bilgi/bilgelik sistemleri (örneğin iklimsel döngülere, şifalı bitkilere ilişkin halk bilgisi), eğitim, ilham kaynağı olma, rekreasyon ve ekoturizm

Destek Hizmetleri: Fotosentez, habitat temini (çeşitli canlı gruplarına uygun yaşama alanları oluşturma), su/besin döngüleri, toprak oluşumu

Ekosistem Hizmetleri

Bankalar Ne İstiyor?

Doğal Sermaye Bildirisi'ni yayımlayan bankalar, hükümetlerin doğal sermayeye olan bağımlılıklarını ve doğal sermaye üzerindeki etkilerini yıllık mali raporlarında açıklamaları için şirketlere yaptırım uygulamasını istiyor. Bankalar bunu yapmayan şirketlerin cezalandırılmasını, işlerinin bir parçası olarak doğal sermayeyi koruyan şirketlereyse vergi indirimleri uygulanmasını istiyor.

Tabii ki bunun olabilmesi için doğal sermayenin mali değerinin anlaşılabilmesi gerekiyor. Örneğin bir ormana temiz hava sağlama, yağmur suyunu toplama, karbon depolama ve gıda maddeleri sağlama gibi hizmetlerinden dolayı ne kadar değer biçilebilir? Daha da önemlisi bu işlevler zarar gördüğünde oluşacak ekonomik kayıp nedir?

Madencilik gibi bazı sektörler bu konuda öne çıkıyor, çünkü temiz su tüketimleri ve neden oldukları çevre kirliliği diğer pek çok sektöre göre daha bariz. Bankacılar doğal kaynaklar üzerindeki bu etkilere bir fiyat biçmeyi ve aynı zamanda kaynakların aşırı tüketiminin, buna sebep olan ticari kuruluşları kötü birer yatırım haline getirip getirmediğini de sorgulamak istiyor. Öte yandan bankalar dâhil tüm ticari kuruluşların doğal çevreye, karşılığında herhangi bir bedel ödemedikleri ve hesaplarında görünmeyen etkileri var. Bu yüzden Doğal Sermaye Bildirisi'ni imzalayan bankalar doğal çevrenin değerini belirleme işini üstlenecek bir merci oluşturdu. Doğal Sermaye Bildirisi'nin proje yöneticisi Liesel Van Ast şimdi Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Finans Girişimi ile birlikte çalışarak bildirinin uygulamaya konmasını sağlayacak bir dizi komite kuruyor. Van Ast'a göre bankaların doğal sermayeyi nasıl hesaba katacaklarını belirlemesi, ayrıca herkese bunu neden yapmaları gerektiğini ve nasıl yapacaklarını açıklamaları gerekiyor.

Van Ast herkesin kaynaklar temelli tükenmeden önce düze çıkabileceğini düşündüğünü, ancak bu anlayışı değiştirmeyi ve doğal sermayenin aşırı kullanımı için şirketlere bir bedel ödetilebilmeyi umduklarını belirtiyor.

Tabii ki bankaların hesap dökümlerinde, hisse senedi fiyatlarında, borç faizlerinde ya da sigorta maliyetlerinde doğal sermayenin hesaba katılmasını kısa sürede sağlayabilecek düşünülüyor. Bunu sağlayacak uluslararası bir sistemin kurulması, bu sistemin çalışmaya başlaması ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Anlaşması'nı imzalayan tüm hükümetlerce tanınması için 2020 yılı hedeflenmiş. Uzun ve zorlu bir süreç gerektirse de yapılmak istenen şeyin mevcut ekonomik sistemin gezegeni yok etmesini önlemek için hayati önem taşıdığı düşünülüyor.

Çizimler: Ersan Yağız

Kaynaklar

- <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=banks-put-a-price-on-earths-life-support>
- Çelik, İ., "Biyçeşitlilik Ne Kadar Değerli?", *Bilim ve Teknik*, Sayı 516, s. 50-53, 2010.
- <http://www.naturalcapitaldeclaration.org/about-the-natural-capital-declaration/>

